

**МИНИСТЕРСТВО НАУКИ, ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ И ИННОВАЦИЙ
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
КЫРГЫЗСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
им. Ж. БАЛАСАГЫНА
ШКОЛА ДОКТОРАНТУРЫ PhD
ПРОГРАММА «ЮРИСПРУДЕНЦИЯ»**

На правах рукописи
УДК: 343.9:347.6(575.2)(043.2)

АБСТРАКТ

**Диссертационной работы Макембаевой Дианы Искендербековны
на тему: «Теоретико-правовой анализ развития законодательства
в сфере семейного насилия в Кыргызской Республике»
представленной на присвоение степени доктора философии PhD
по направлению 530500 — Юриспруденция**

Научный руководитель:

д.ю.н., доцент
Осмоналиева Н. Ж.

**Зарубежный научный
соруководитель:**

д.ю.н., профессор
Плоцкая О. А. (Россия, Москва)

Актуальность темы исследования

Проблема семейного насилия приобрела характер серьёзной социально-правовой угрозы, затрагивающей базовые права человека — право на жизнь, здоровье и личное достоинство. С позиций современной юридической доктрины речь идёт о межотраслевом феномене, объединяющем нормы конституционного, семейного, уголовного и административного права. По данным Всемирной организации здравоохранения, каждая третья женщина в мире хотя бы раз подвергалась физическому или сексуальному насилию со стороны партнёра либо иных членов семьи.

Кыргызстан в данном контексте занимает особое место. По данным аналитической отчётности МВД Кыргызской Республики, только в 2025 году было зарегистрировано 22 152 случая семейного насилия — на 28% больше по сравнению с предшествующим годом (17 316). За тот же период вследствие семейного насилия погибли более 37 человек. При этом исследователи указывают на высокий уровень латентности подобных правонарушений ввиду экономической зависимости жертв, гендерных стереотипов и социокультурных установок.

Реакцией государства на обозначенные вызовы стало постепенное формирование специализированного законодательства. Отечественное правовое регулирование прошло несколько качественно различных этапов: принятие в 2003 году Закона КР «О социально-правовой защите от насилия в семье», впервые закрепившего на законодательном уровне обязательства государства по защите пострадавших; принятие в 2017 году Закона КР «Об охране и защите от семейного насилия», выстроившего систему межведомственного взаимодействия и определившего основы коррекционной работы с лицами, допустившими насилие; и, наконец, реформы 2024–2025 годов, расширившие перечень признаваемых законом форм насилия и усилившие механизмы контроля за исполнением охранных ордеров.

Однако законодательный прогресс сам по себе не решает проблему. Проведённое исследование обнаружило тревожный разрыв между тем, что закреплено в законе, и тем, как это работает на практике. Данные авторских социологических опросов делают эту картину наглядной: среди 724 опрошенных граждан лишь каждый пятый (22%) хорошо понимает механизм временных охранных ордеров, тогда как 40,9% никогда не слышали о праве на государственную гарантированную юридическую помощь. Из 51 опрошенного сотрудника правоохранительных органов 58,8% фактически не применяют охранные ордера в своей работе, а 31,4% убеждены, что контроль за их исполнением — не их обязанность.

Всё изложенное определяет актуальность настоящего исследования: речь идёт о необходимости комплексного научного осмысления того, как складывалось и менялось законодательство КР в данной сфере, в чём состоят его системные слабости и что конкретно можно предложить для их устранения.

Степень научной разработанности темы

Семейное насилие изучается представителями различных научных дисциплин. Наибольшую разработанность получило уголовно-правовое и криминологическое направление. Среди зарубежных авторов заметный вклад внесли Ю. М. Антонян, А. Н. Ильяшенко, Л. В. Сердюк. В отечественной науке данную проблематику разрабатывала Б. А. Кудаярова, специально обратившаяся к теоретико-правовым основам защиты от семейного насилия применительно к условиям Кыргызской Республики. Криминологическое изучение насилия в отношении женщин стало предметом монографического исследования Б. Г. Тугельбаевой — первого в своём роде на материалах республики. Насильственные преступления, совершаемые самими женщинами в семейной сфере, исследовала А. Хамзаева; конституционно-правовой аспект охраны прав женщин в КР стал предметом диссертации Г. Н. Муратбаевой, а принудительные браки и похищение невест как один из источников семейного насилия исследовала Н. З. Шаршенова. Системный взгляд на правовое регулирование брачно-семейных отношений представлен в докторской диссертации Н. Ж. Осмоналиевой.

Также активно развивается международно-правовое и гендерно-правовое направление. Параллельно оформляется правоприменительное направление: его представители анализируют, как законодательство работает на практике — в деятельности милиции, судов, социальных служб. Общий вывод этих исследований — между нормой и её реализацией сохраняется значительный разрыв.

Тем не менее в кыргызстанской юридической науке до сих пор отсутствует работа, которая бы комплексно — с позиций теории права — проследила, как менялось законодательство о противодействии семейному насилию на протяжении более чем двух десятилетий: от первого специализированного закона 2003 года до реформ 2024–2025 годов. Именно этот пробел призвана восполнить настоящая диссертация.

Цель и задачи исследования

Цель исследования — на основе комплексного теоретико-правового анализа проследить генезис, зафиксировать современное состояние и выявить закономерности развития законодательства Кыргызской Республики в сфере противодействия семейному

насилию, установить системные дефекты правоприменения и предложить конкретные научно обоснованные рекомендации по повышению эффективности защиты пострадавших.

Достижение поставленной цели потребовало решения следующих взаимосвязанных задач:

1. установить теоретико-правовое содержание понятия «семейное насилие», раскрыть его юридическую природу и определить место данного института в системе межотраслевого законодательства КР;
2. исследовать классификацию видов семейного насилия и факторы его распространённости в Кыргызской Республике, в том числе выявить пробелы в нормативном охвате отдельных форм насилия и категорий пострадавших;
3. систематизировать международно-правовые стандарты защиты от насилия в семье и дать оценку полноте их имплементации в национальное законодательство КР;
4. восстановить историко-правовую картину становления и эволюции законодательства КР, выделив ключевые этапы и закономерности концептуальных изменений;
5. критически оценить действующую систему нормативных правовых актов с учётом изменений 2024–2025 гг. на предмет выявления коллизий, пробелов и зон правовой неопределённости;
6. на основе авторского эмпирического исследования установить детерминанты низкой эффективности защитных механизмов — прежде всего института охранных ордеров — и дать оценку состоянию правоприменительной практики;
7. сформулировать научно обоснованные предложения по совершенствованию законодательства и обновлению концепции профилактики семейного насилия в КР.

Объект и предмет исследования

Объект исследования — общественные отношения, возникающие в связи с правовым регулированием противодействия семейному насилию на территории Кыргызской Республики: от момента выявления факта насилия до применения мер государственной защиты в отношении пострадавших лиц.

Предмет исследования охватывает теоретико-правовые основы противодействия семейному насилию; динамику и нынешнее состояние законодательства КР; систему международных стандартов защиты; корпус национальных нормативных правовых актов с учётом законодательных новелл 2024–2025 гг.; а также практику правоприменения и возможные направления совершенствования механизма защиты пострадавших.

Методология и методы исследования

Основу исследования составляет совокупность общенаучных методов: анализ и синтез, дедукция и индукция, сравнение, системно-структурный подход, а также частно-научные методы: статистические и социологические (анкетирование, изучение документов, контент-анализ).

Историко-правовой подход использован при исследовании генезиса и эволюции законодательства КР в сфере противодействия семейному насилию за период 2003–2025 годов. Сравнительно-правовой анализ применён при изучении опыта Грузии, Испании и Казахстана, а также терминологии законодательства государств СНГ. Анализ норм законодательства проведён с целью выявления коллизий и пробелов правового регулирования. Социологические методы реализованы в форме двух авторских опросов.

Теоретическая и эмпирическая база исследования

Теоретическая база представлена трудами ведущих специалистов в области уголовного права, криминологии, социологии, психологии и иных наук, связанных с предметом исследования.

Эмпирическая база складывается из нескольких пластов. Нормативный: Конституция КР, отраслевое законодательство в сфере противодействия семейному насилию, нормы уголовного, административного, гражданского и семейного права с учётом изменений 2024–2025 гг. Международно-правовой: Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (1979), Конвенция о правах ребёнка (1989), Декларация об искоренении насилия в отношении женщин (1993), Пекинская декларация и Платформа действий (1995), Мадридский международный план действий по проблемам старения (2002). Статистический: официальные отчёты МВД КР, Генеральной прокуратуры КР и Национального статистического комитета за 2017–2025 гг.

Самостоятельный пласт — авторские социологические исследования: онлайн-анкетирование 724 граждан КР о правовой осведомлённости и экспертный опрос 51 сотрудника правоохранительных органов о практике применения охранных ордеров. Участие в опросах было добровольным. Выборка экспертного опроса охватывает семь из девяти административно-территориальных единиц республики; по функциональному признаку преобладают сотрудники службы охраны, постовой и дежурной служб, поэтому данные характеризуют преимущественно восприятие проблемы рядовым составом органов внутренних дел. Выборка онлайн-анкетирования граждан сформирована методом самоотбора и не является репрезентативной в строгом статистическом смысле: данные рассматриваются как индикативные — выявляющие тенденции и проблемные зоны — и не экстраполируются на всё население республики.

Научная новизна исследования состоит в том, что впервые в кыргызстанской юридической науке предпринята попытка выстроить целостную теоретико-правовую концепцию развития законодательства о противодействии семейному насилию — от его истоков до сегодняшнего дня.

Среди наиболее значимых результатов, претендующих на научную новизну, следует выделить следующие. Впервые в кыргызской юридической науке проведена последовательная периодизация развития законодательства за период 2003–2025 гг., обнажившая логику его трансформации: от декларативного закрепления защитных мер — к выстраиванию полноценной административно-правовой модели с расширением полномочий субъектов профилактики. Раскрыта межотраслевая природа института противодействия семейному насилию, находящегося на стыке уголовного, административного, семейного и социального законодательства. Показано, что феномен «правового опережения» проявляется не только в паре «закон — правоприменение», но и в паре «конституция — отраслевое законодательство». На основе авторских опросов зафиксирован институциональный разрыв между нормой и практикой. Разработана авторская модель совершенствования законодательства, включающая принцип единого окна, электронный мониторинг охранных ордеров и инструменты предиктивной оценки риска повторного насилия.

На защиту выносятся следующие основные положения:

1. Институт противодействия семейному насилию в КР носит межотраслевой характер и нуждается в расширении нормативной классификации его форм. Сексуальное насилие в семье заслуживает выделения в самостоятельный вид, а защитные механизмы должны распространяться на лиц, состоящих в фактических партнёрских отношениях без совместного проживания — этого действующее законодательство не предусматривает.
2. Законодательные новеллы 2024–2025 гг. обострили проблему правовой неопределённости в части статуса субъектов профилактики: их полномочия и обязанности прописаны недостаточно чётко, что порождает институциональную инертность. Выход — переход от размытых диспозитивных формулировок к императивным нормам с закреплением персональной ответственности должностных лиц за ненадлежащее исполнение защитных процедур.
3. Историко-правовой анализ позволил выделить три этапа становления института: институционализация правового регулирования (2003 г.), системная модернизация (2017 г.) и технологическое обновление механизмов защиты (2024–2025 гг.). Выявлен феномен «правового опережения»: законодательство развивается быстрее,

чем система правоприменения успевает адаптироваться в институциональном и ресурсном отношении.

4. Между Законом КР «Об охране и защите от семейного насилия» и нормами Кодекса о правонарушениях и Уголовного кодекса КР существуют межотраслевые коллизии, касающиеся порядка применения защитных мер. Размытость процедур выдачи, продления и исполнения охранных ордеров превращается на практике в барьер, который пострадавшие не могут преодолеть.
5. Ограниченная эффективность института временных охранных ордеров имеет две взаимосвязанные причины: население не знает о своих правах (лишь 22% граждан хорошо понимают механизм охранных ордеров), а сотрудники правоохранительных органов лишены чётких алгоритмов действий — особенно в ситуациях, когда пострадавший отказывается подавать заявление.
6. Для несовершеннолетних и пожилых лиц необходимы специальные правовые режимы защиты, учитывающие их особую уязвимость. Предложен механизм «субсидиарной инициативы»: социальные работники получают право самостоятельно инициировать применение защитных мер в интересах лиц, которые в силу беспомощности или зависимости не могут этого сделать сами. Механизм не подменяет волю дееспособного пострадавшего и не предполагает вмешательства вопреки его прямо выраженному отказу; его нормативной опорой служат положения Гражданского кодекса КР об опеке, попечительстве и патронаже (ст. 66, 70, 76).
7. Разработана авторская концептуальная модель, предполагающая отказ от сугубо репрессивного реагирования в пользу проактивной превентивно-сервисной системы. Её ключевые элементы: принцип единого окна при приёме обращений, электронный мониторинг исполнения охранных ордеров и алгоритмизированные системы предиктивной оценки риска рецидива.

Теоретическая и практическая значимость

Теоретическая значимость работы определяется несколькими взаимосвязанными результатами. Углублены научные представления о юридической природе семейного насилия как межотраслевого правового института — уточнён понятийный аппарат, расширена классификация форм насилия. Предложена и обоснована авторская периодизация эволюции законодательства КР за период 2003–2025 гг. Теоретически доказана необходимость дифференцированного подхода к правовой защите уязвимых категорий пострадавших — детей и пожилых лиц. Научно осмыслен феномен «институционального разрыва»: почему грамотно написанные нормы не работают в конкретных социокультурных условиях.

Практическая значимость работы: предложения по внедрению механизма единого окна, расширению оснований для выдачи охранных ордеров и введению специальной защиты пожилых лиц адресованы прежде всего Жогорку Кенешу КР и могут быть использованы при подготовке поправок в Закон «Об охране и защите от семейного насилия». Результаты экспертного опроса сотрудников правоохранительных органов (51 респондент) дают конкретный материал для разработки ведомственных инструкций МВД КР. Данные опроса граждан могут лечь в основу просветительских программ кризисных центров и органов социальной защиты. Материалы пригодны для учебного процесса — в курсах семейного, уголовного права, криминологии, гендерного права, а также в программах повышения квалификации судей и сотрудников правоохранительных органов.

Апробация результатов исследования

Апробация проходила в нескольких форматах. Автор выступила на II международной научно-практической конференции «Апробация научных результатов исследований PhD докторантов КНУ им. Ж. Баласагына» (23 августа 2024 г.) с докладом о защите прав женщин от семейного насилия в контексте международных стандартов на примере КР. Автором организованы и проведены два круглых стола с участием представителей правоохранительных органов, гражданского общества и экспертного сообщества: в 2023 году и в 2025 году (последний посвящён анализу последних изменений в Закон КР «Об охране и защите от семейного насилия» и их влиянию на правоприменение). Основные положения обсуждены на заседании кафедры теории и истории государства и права КНУ им. Ж. Баласагына. По теме исследования опубликовано 11 научных статей, три из которых индексируются в международной базе данных Scopus.

Структура работы. Диссертация включает введение, три главы, объединяющие семь параграфов, заключение и список использованных источников. Объём работы составляет 156 страниц.

ВЫВОДЫ

Проведённое комплексное теоретико-правовое исследование позволило сформулировать следующие выводы.

1. Подтверждён межотраслевой характер института противодействия семейному насилию в КР: он находится на пересечении конституционного, семейного, уголовного, административного и социального права, а эффективность защиты определяется согласованностью норм разных отраслей. Обоснована необходимость расширения нормативной классификации форм насилия: сексуальное насилие в семье заслуживает выделения в самостоятельный вид, а защитные механизмы должны распространяться на лиц в фактических партнёрских отношениях без совместного проживания. В качестве

основного термина обоснована целесообразность использования понятия «семейное насилие», закреплённого в законодательстве КР.

2. После законодательных изменений 2024–2025 годов выявлен дефицит правовой определённости в части полномочий субъектов профилактики, порождающий институциональную инертность: ни органы МВД, ни социальные службы, ни органы опеки не воспринимают надлежащий контроль за охранными ордерами как свою персональную обязанность. Доказана целесообразность перехода от диспозитивных к императивным обязанностям государственных органов с закреплением персональной юридической ответственности должностных лиц.
3. Предложена и обоснована авторская периодизация развития института (2003–2016, 2017–2023, 2024–2025 гг.). Выявлен феномен «правового опережения»: высокие темпы законотворчества не подкрепляются адекватной ресурсной и организационной готовностью правоприменителя; закономерность прослеживается на всех трёх этапах и на конституционном уровне. Для её преодоления нужно не только обновить нормативную базу, но и комплексно изменить правоприменительную практику, финансирование и кадровую работу.
4. Выявлены и классифицированы межотраслевые коллизии между профильным Законом и Уголовным кодексом, Кодексом о правонарушениях КР; отсутствие чётких процессуальных алгоритмов выдачи, продления и контроля за исполнением охранных ордеров создаёт барьеры для непрерывности защиты. Для устранения коллизий предложены модельные нормы для ст. 71 Кодекса о правонарушениях и ст. 177 Уголовного кодекса КР.
5. На основе эмпирического исследования (n=724 граждан и n=51 сотрудников МВД) верифицировано наличие глубокого институционального разрыва. Критически низкая осведомлённость населения (лишь 22% граждан хорошо знают о механизме временных охранных ордеров, 40,9% никогда не слышали о государственной гарантированной юридической помощи) в сочетании с системным нежеланием сотрудников инициировать защитные меры (58,8% практически не применяют охранные ордера, 31,4% убеждены, что контроль за их исполнением — не их обязанность) образует замкнутый круг. Причиной является не недоверие к инструментам защиты, а отсутствие регламентированных алгоритмов действий, прежде всего в ситуациях, когда пострадавший под давлением отказывается от заявления.
6. Для несовершеннолетних и пожилых лиц необходимы специальные правовые режимы защиты. Предложен механизм «субсидиарной инициативы»: социальные работники получают право самостоятельно инициировать государственную защиту в интересах

лиц в беспомощном состоянии, не нарушая принципа автономии дееспособного пострадавшего. Для пожилых предложены специальный раздел в профильном Законе, самостоятельная квалификация экономического насилия и пренебрежения, обязательная статистика насилия в отношении пожилых лиц (женщины с 58 лет, мужчины с 63 лет); отсутствие такого учёта в КР выделено как самостоятельная институциональная проблема.

7. Разработана авторская концептуальная модель проактивной превентивно-сервисной системы с тремя ключевыми элементами: цифровое «единое окно» (правовая основа создана в 2024 году, пилотный центр открыт в Бишкеке, требуется масштабирование на регионы); институционализация электронного мониторинга (запущен в 2025 году в отношении 225 человек, подлежит распространению на все категории ордеров); интеграция алгоритмизированных систем оценки рисков в деятельность правоохранительных органов (методика утверждена постановлением Кабинета Министров КР от 16 июля 2025 года № 417). Сравнительно-правовой анализ опыта Грузии, Испании и Казахстана подтвердил необходимость трёх элементов, отсутствие которых наиболее ощутимо в правовой системе КР: обязательного инициативного механизма применения охранных мер, институционализированной оценки риска рецидива и специализации судебных и правоохранительных структур. Реализация предложенных мер рассчитана на 2026–2028 годы.

Настоящее исследование вносит вклад в развитие отечественной юридической науки в части теоретического осмысления института противодействия семейному насилию как межотраслевого правового явления. Оно предлагает научно обоснованный и ресурсно обеспеченный набор предложений, выстроенных на данных эмпирического исследования. Как показывает международная практика, эффективная защита от семейного насилия возможна только при согласованной работе законодателя, правоприменителя, гражданского общества и самих пострадавших. Кыргызстан создал необходимую законодательную базу и сделал первые шаги в направлении технологизации защитных механизмов. Задача на ближайшие годы — превратить эту основу в реально работающую систему. Для этого необходимы не только финансирование, но и политическая воля, и подлинные изменения в правоприменительной культуре.

СПИСОК ОСНОВНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ

Статьи в журналах, индексируемых в международной базе данных Scopus:

1. Макембаева Д., Хасанов Н., и др. Между традицией и законом: проблемы обеспечения международных стандартов прав женщин в Кыргызстане // Law. Human. Environment. – 2026. – Т. 17, № 1. – С. 134–153
2. Макембаева Д. И. Факторы риска и проблемы профилактики семейного насилия// Pakistan Journal of Criminology. Том 16, № 3, июль–сентябрь 2024 г.
3. Плоцкая О.А., Макембаева Д.И. и др. Публикации периодической печати как репрезентативный и аутентичный источник сведений по этноправосудию и семейно-правовым отношениям пермских народов в XIX веке // Былые годы. 2024. № 19 (1). С. 178–188.

Статьи в рецензируемых научных изданиях:

1. Макембаева Д.И. Методология оценки эффективности законодательных актов (на примере Закона КР «Об охране и защите от семейного насилия») // Modern Science. 2020. № 3-1. С. 223–226.
2. Макембаева Д.И. Проблемы правоприменительной практики по предупреждению семейного насилия // Modern Science. 2020. № 4-2. С. 62–66.
3. Макембаева Д.И. Некоторые вопросы местного самоуправления в профилактике семейного насилия // Modern Science. 2021. № 6-1. С. 256–262.
4. Макембаева Д.И. Нововведения в законодательство КР в области охраны и защиты от семейного насилия // Modern Science. 2022. № 2-2. С. 96–100.
5. Мурзаibraимов Н.Б., Макембаева Д.И. Защита прав ребёнка по законодательству КР // Развитие правовых систем России и зарубежных стран: материалы V Междунар. конф. М., 2024. С. 111–116.
6. Макембаева Д.И., Осмоналиева Н.Ж. Законодательные изменения в системе профилактики в КР (в контексте противодействия семейного насилия). Развитие правовых систем России и зарубежных стран: материалы V Междунар. конф. М., 2024. С. 160–166.
7. Макембаева Д.И. Анализ роли и эффективности пробации в Кыргызской Республике в контексте борьбы с семейным насилием. Вестник КНУ, №2, 2025 г. с. 319-323
8. Макембаева Д.И. Семейное насилие в Кыргызстане: влияние традиционных практик в контексте правового и статистического анализа. Вестник КНУ, №3, 2025 г. с.422-428

Участие в конференции и круглых столах:

1. II Международная научно-практическая конференция «Апробация научных результатов исследований PhD докторантов КНУ им. Ж. Баласагына» (23 августа 2024 г.). Доклад: «Защита прав женщин от семейного насилия в контексте международных стандартов: опыт КР».
2. Круглый стол «Вопросы оказания помощи пострадавшим от семейного насилия в Кыргызской Республике» (30 октября 2025 г., Бишкек).
3. Круглый стол «Семейное насилие в Кыргызской Республике: тенденции, проблемы и пути решения» (15 декабря 2023 г., Бишкек).

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИЛИМ, ЖОГОРКУ БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА
ИННОВАЦИЯЛАР МИНИСТРЛИГИ
Ж. БАЛАСАГЫН атындагы КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ
ДОКТОРАНТУРА МЕКТЕБИ
«ЮРИСПРУДЕНЦИЯ» PhD ПРОГРАММАСЫ**

Кол жазма укугунда

УДК: 343.9:347.6(575.2)(043.2)

Макембаева Диана Искендербековнанын

Юриспруденция 530500 багыты боюнча (PhD)

философия доктору даражасын изденип алуу үчүн жазылган

**«Кыргыз Республикасындагы үй-бүлөлүк зомбулук чөйрөсүндөгү мыйзамдардын
өнүгүшүнүн теориялык-укуктук анализи» аттуу диссертациялык изилдөөсүнүн**

АБСТРАКТЫ

Илимий жетекчи:

ю.и.д., доцент **Осмоналиева Н. Ж.**

Чет элдик илимий кош жетекчи:

ю.и.д., профессор **Плоцкая О. А.**

(Россия, Москва)

Изилдөө темасынын актуалдуулугу

Үй-бүлөлүк зомбулук маселеси адамдын негизги укуктарына — жашоо, ден соолук жана жеке адамдын кадыр-баркы укугуна таасир этүүчү олуттуу социалдык-укуктук коркунучтун мүнөзүнө ээ болду. Заманбап юридикалык доктринанын позициясынан алганда, бул конституциялык, үй-бүлөлүк, кылмыш-жаза жана административдик укуктун ченемдерин бириктирген тармактар аралык кубулуш болуп саналат. Дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюмунун маалыматтары боюнча, дүйнөдөгү ар үчүнчү аял жок дегенде бир жолу өнөктөшүнүн же үй-бүлөсүнүн башка мүчөлөрүнүн тарабынан физикалык же сексуалдык зомбулукка дуушар болгон.

Кыргызстан бул контекстте өзгөчө орунду ээлейт. КР ИИМинин аналитикалык отчеттуулугунун маалыматтары боюнча, 2025-жылы гана 22 152 үй-бүлөлүк зомбулук учуру катталган — бул мурунку жылга салыштырмалуу (17 316) 28%га көп. Ошол эле мезгилде үй-бүлөлүк зомбулуктун натыйжасында 37ден ашуун адам каза болду. Мында изилдөөчүлөр мындай укук бузуулардын латенттүүлүгүнүн жогорку деңгээлин белгилешет: алардын олуттуу бөлүгү жабырлануучулардын экономикалык көзкарандылыгынан, гендердик стереотиптерден жана социомаданий көз караштардан улам расмий статистикадан тышкары калат.

Мамлекеттин белгиленген чакырыктарга реакциясы адистештирилген мыйзамдардын акырындап калыптанышы болду. Ички укуктук жөнгө салуу сапаттык жактан ар кандай бир нече этаптан өттү: 2003-жылы жабырлануучуларды коргоо боюнча мамлекеттин милдеттенмелерин мыйзамдык деңгээлде биринчи жолу бекиткен «Үй-бүлөдөгү зомбулуктан социалдык-укуктук коргоо жөнүндө» КР Мыйзамы кабыл алынды; 2017-жылы ведомствоаралык өз ара аракеттенүү системасын түптөгөн жана зомбулукка жол берген адамдар менен коррекциялык иштин негиздерин аныктаган «Үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо жана корголуу жөнүндө» КР Мыйзамы кабыл алынды; акырында зомбулуктун мыйзам тарабынан таанылган формаларынын тизмесин кеңейткен жана коргоо ордерлеринин аткарылышын контролдоо механизмдерин күчөткөн 2024–2025-жылдардагы реформалар жүргүзүлдү.

Бирок мыйзамдык прогресс өзү эле маселени чечпейт. Жүргүзүлгөн изилдөө мыйзамда бекитилген нерсе менен иш жүзүндө иштегени ортосунда тынчсыздандырууларлык ажырымды аныктады. Автордун социологиялык сурамжылоолорунун маалыматтары бул сүрөттү айкын көрсөтүп турат: сурамжылоого катышкан 724 жарандын ичинен ар бир бешинчиси гана (22%) убактылуу коргоо ордерлеринин механизмдин жакшы түшүнөт, ал эми 40,9% мамлекет кепилдеген юридикалык жардам алуу укугу жөнүндө эч качан укпаган. Укук коргоо органдарынын 51 кызматкерин сурамжылоонун жыйынтыктары боюнча

алардын 58,8%ы иш жүзүндө коргоо ордерлерин колдонбойт, ал эми 31,4%ы аларды аткарууну контролдоо өздөрүнүн милдети эмес деп эсептейт.

Жогоруда баяндалгандардын баары ушул изилдөөнүн актуалдуулугун аныктайт: кеп КРнын мыйзамдары бул чөйрөдө кандайча түзүлүп жана өзгөрүп жатканын, анын системалык алсыз жактары эмнеден турганын жана аларды жоюу үчүн так эмнени сунуштоого болорун комплекстүү илимий түшүнүүнүн зарылдыгы жөнүндө болуп жатат.

Теманын илимий иштелип чыгуу даражасы

Үй-бүлөлүк зомбулук ар кандай илимий дисциплиналардын өкүлдөрү тарабынан изилденет. Эң көп иштелип чыккан багыт — кылмыш-жаза укуктук жана криминологиялык багыт. Чет элдик авторлордун арасынан Ю. М. Антонян, А. Н. Ильяшенко, Л. В. Сердюк зор салым кошушкан. Атамекендик илимде бул маселени Б. А. Кудаярова иштеп чыккан, ал Кыргыз Республикасынын шарттарына ылайык үй-бүлөлүк зомбулуктан коргонуунун теориялык-укуктук негиздерине кайрылган. Аялдарга карата зомбулукту криминологиялык изилдөө Б. Г. Тугельбаеванын — республиканын материалдарында биринчи болгон монографиялык изилдөөсүнүн предмети болуп калды. Аялдардын өздөрү үй-бүлөлүк чөйрөдө жасаган зордук-зомбулук кылмыштарын А. Хамзаева изилдеген. КРда аялдардын укуктарын коргоонун конституциялык-укуктук аспектиси Г. Н. Муратбаеванын диссертациясынын предмети болду, ал эми мажбурлап никеге туруу жана кыз ала качуу үй-бүлөлүк зомбулуктун булактарынын бири катары Н. З. Шаршенова тарабынан изилденген. Нике-үй-бүлөлүк мамилелерди укуктук жөнгө салууга системалуу көз караш Н. Ж. Осмоналиеванын доктордук диссертациясында берилген.

Ошондой эле эл аралык-укуктук жана гендердик-укуктук багыт активдүү өнүгүүдө. Параллель түрдө укук колдонуу багыты түзүлүүдө: анын өкүлдөрү мыйзамдардын практикада — милициянын, соттордун, социалдык кызматтардын ишинде кандай иштээрин талдашат. Бул изилдөөлөрдүн жалпы тыянагы — ченем менен анын ишке ашырылышынын ортосунда олуттуу ажырым сакталууда.

Ошого карабастан, кыргызстандык юридикалык илимде дагы деле үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү боюнча мыйзамдардын 2003-жылдагы биринчи адистештирилген мыйзамдан баштап 2024–2025-жылдардагы реформаларга чейинки 20 жылдан ашуун убакыт ичинде кандайча өзгөргөнүн укук теориясынын позициясынан комплекстүү түрдө көрсөткөн эмгек жок. Так ушул боштукту ушул диссертация толтурууга арналган.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери

Изилдөөнүн максаты — комплекстүү теориялык-укуктук талдоонун негизинде Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү чөйрөсүндөгү

мыйзамдарынын генезисин иликтөө, азыркы абалын тастыктоо жана өнүгүү мыйзамченемдерин аныктоо, укук колдонуунун системалык кемчиликтерин белгилөө жана жабырлануучуларды коргоонун натыйжалуулугун жогорулатуу боюнча конкреттүү илимий негизделген сунуштарды берүү. Коюлган максатка жетишүү үчүн төмөнкү милдеттерди чечүү талап кылынды:

1. «Үй-бүлөлүк зомбулук» түшүнүгүнүн теориялык-укуктук мазмунун аныктоо, анын укуктук мүнөзүн ачуу жана бул институттун КРнын тармактар аралык мыйзамдарынын тутумундагы ордун белгилөө;
2. Үй-бүлөлүк зомбулуктун түрлөрүнүн классификациясын жана анын Кыргыз Республикасында таралышынын факторлорун изилдөө, анын ичинде зомбулуктун айрым формаларын жана жабырлануучулардын категорияларын ченемдик камтуудагы боштуктарды аныктоо;
3. Үй-бүлөдөгү зомбулуктан коргоонун эл аралык-укуктук стандарттарын системага келтирүү жана алардын КРнын улуттук мыйзамдарына имплементациясынын толуктугуна баа берүү;
4. КРнын мыйзамдарынын калыптанышынын жана эволюциясынын тарыхый-укуктук көрүнүшүн калыбына келтирип, негизги этаптарды жана концептуалдык өзгөрүүлөрдүн мыйзамченемдүүлүктөрүн бөлүп көрсөтүү;
5. 2024–2025-жылдардагы өзгөрүүлөрдү эске алуу менен колдонуудагы ченемдик укуктук актылардын тутумуна коллизияларды, боштуктарды жана укуктук белгисиздиктин аймактарын аныктоо максатында сын көз караш менен баа берүү;
6. Автордук эмпирикалык изилдөөнүн негизинде коргоо механизмдеринин — биринчи кезекте коргоо ордерлери институтунун — төмөн эффективдүүлүгүнүн детерминанттарын аныктоо жана укук колдонуу практикасынын абалына баа берүү;
7. Мыйзамдарды өркүндөтүү жана КРда үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу концепциясын жаңылоо боюнча илимий негизделген сунуштарды иштеп чыгуу.

Изилдөөнүн объектиси жана предмети

Изилдөөнүн объектиси — Кыргыз Республикасынын аймагында үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүүнү укуктук жөнгө салууга байланыштуу пайда болгон коомдук мамилелер: зомбулук фактысы аныкталган учурдан баштап жабырлануучуларга карата мамлекеттик коргоо чараларын колдонгонго чейин.

Изилдөөнүн предмети үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүүнүн теориялык-укуктук негиздерин; КРнын мыйзамдарынын динамикасын жана учурдагы абалын; эл аралык коргоо стандарттарынын тутумун; 2024–2025-жылдардагы мыйзамдык жаңылыктарды эске алуу менен улуттук ченемдик укуктук актылардын корпусун; ошондой

эле укук колдонуу практикасын жана жабырлануучуларды коргоо механизмдерин өркүндөтүүнүн мүмкүн болгон багыттарын камтыйт.

Изилдөөнүн методологиясы жана методдору

Изилдөөнүн негизин жалпы илимий методдордун жыйындысы түзөт: анализ жана синтез, дедукция жана индукция, салыштыруу, системалуу-структуралык мамиле, ошондой эле тармактык-илимий методдор: статистикалык жана социологиялык (анкеталоо, документтерди изилдөө, контент-анализ).

Тарыхый-укуктук мамиле КРнын мыйзамдарынын 2003–2025-жылдар аралыгында үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү чөйрөсүндөгү генезисин жана эволюциясын изилдөөдө колдонулду. Салыштырма-укуктук талдоо Грузиянын, Испаниянын жана Казакстандын тажрыйбасын, ошондой эле КМШ мамлекеттеринин мыйзамдарынын терминологиясын изилдөөдө колдонулду. Мыйзам ченемдерин талдоо коллизияларды жана укуктук жөнгө салуудагы боштуктарды аныктоо максатында жүргүзүлдү. Социологиялык методдор автордун эки сурамжылоосу түрүндө ишке ашырылды.

Изилдөөнүн теориялык жана эмпирикалык базасы

Теориялык база кылмыш-жаза укугу, криминология, социология, психология жана изилдөөнүн предметине байланыштуу башка илимдердин алдыңкы адистеринин эмгектери менен берилген.

Эмпирикалык база бир нече катмардан турат. Нормативдик: КР Конституциясы, үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү чөйрөсүндөгү тармактык мыйзамдар, 2024–2025-жылдардагы өзгөртүүлөрдү эске алуу менен жазык, административдик, жарандык жана үй-бүлөлүк укуктун нормалары. Эл аралык-укуктук: Аялдарга карата дискриминациянын бардык формаларын жоюу жөнүндө конвенция (1979), Баланын укуктары жөнүндө конвенция (1989), Аялдарга карата зомбулукту жоюу жөнүндө декларация (1993), Пекин декларациясы жана Аракеттер платформасы (1995), Картаюу маселелери боюнча Мадрид эл аралык аракеттер планы (2002). Статистикалык: КР ИИМинин, КР Башкы прокуратурасынын жана Улуттук статистика комитетинин 2017–2025-жылдарга карата расмий отчеттору.

Өзүнчө катмарды автордун социологиялык изилдөөлөрү түзөт: КРнын 724 жаранынын укуктук маалымдуулугу боюнча онлайн-анкеталоосу жана коргоо ордерлерин колдонуу практикасы боюнча 51 укук коргоо кызматкеринин эксперттик сурамжылоосу. Сурамжылоолорго катышуу ыктыярдуу болду. Эксперттик сурамжылоонун үлгүсү республиканын тогуз административдик-аймактык бирдигинин жетөөсүн камтыйт; функционалдык белгиси боюнча кароол кызматынын, постулак жана дежурдук кызматтардын кызматкерлери басымдуулук кылат, ошондуктан маалыматтар негизинен

ички иштер органдарынын катардагы курамынын көйгөйдү кабыл алуусун мүнөздөйт. Жарандарды онлайн-анкеталоонун үлгүсү өз алдынча тандоо ыкмасы менен түзүлгөн жана катуу статистикалык мааниде репрезентативдүү эмес: маалыматтар индикативдик — тенденцияларды жана көйгөйлүү зоналарды аныктоочу — катары каралат жана республиканын бүт калкына экстраполяцияланбайт.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы биринчи жолу кыргызстандык юридикалык илимде үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү боюнча мыйзамдардын өнүгүшүнүн — анын башатынан азыркы күнгө чейин — бүтүндөй теориялык-укуктук концепциясын куруу аракети жасалганынан турат.

Илимий жаңылыкка дооматтуу эң маанилүү жыйынтыктардын арасынан төмөнкүлөрдү белгилөө керек. Кыргыз юридикалык илиминде биринчи жолу 2003–2025-жылдар мезгили үчүн мыйзамдардын өнүгүүсүнүн ырааттуу мезгилдештирүүсү жүргүзүлүп, анын трансформациясынын логикасы ачылды: коргоо чараларын декларативдүү бекитүүдөн — алдын алуу субъекттеринин ыйгарым укуктарын кеңейтүү менен толук кандуу административдик-укуктук моделди куруу. Үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү институтунун жазык, административдик, үй-бүлөлүк жана социалдык мыйзамдардын кесилишинде турган тармактар аралык табияты ачылды. «Укуктук озуп кетүү» феномени «мыйзам — укук колдонуу» жупунда гана эмес, «конституция — тармактык мыйзамдар» жупунда да көрүнөөрү көрсөтүлдү. Автордук сурамжылоолордун негизинде ченем менен практиканын ортосундагы институционалдык ажырым белгиленди. Акырында, «бирдиктүү терезе» принцибин, коргоо ордерлерин электрондук мониторингдөөнү жана кайталама зомбулуктун тобокелдигин алдын ала баалоо куралдарын камтыган мыйзамдарды өркүндөтүүнүн автордук модели иштелип чыкты.

Төмөнкүдөй негизги жоболор коргоого коюлат:

1. КРда үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү институту тармактар аралык мүнөзгө ээ жана анын зомбулук формаларынын ченемдик классификациясын кеңейтүү зарыл. Сексуалдык зомбулук өзүнчө түргө бөлүнүүгө татыктуу, ал эми коргоо механизмдери бирге жашабаган, бирок чыныгы өнөктөштүк мамилелеринде турган адамдарга да таралышы керек — бул аракеттеги мыйзамдарда каралган эмес.
2. 2024–2025-жылдардагы мыйзамдык жаңылыктар алдын алуу субъектилеринин статусуна байланыштуу укуктук белгисиздиктин маселесин курчутуп койду: алардын ыйгарым укуктары жана милдеттери так эмес жазылган, бул институционалдык жай аракеттенүүнү жаратат. Чыгуу жолу — чачыранды диспозитивдик формулировкалардан коргоо процедураларын тийиштүү түрдө аткарбагандыгы үчүн кызмат адамдарынын жеке жоопкерчилигин бекемдөө менен императивдик нормаларга өтүү.

3. Тарыхый-укуктук анализ институттун калыптануусунун үч этапын (2003-ж. — укуктук жөнгө салуунун институционалдашуусу, 2017-ж. — системалык модернизация, 2024–2025-жж. — коргоо механизмдерин технологиялык жаңылоо) бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берди. «Укуктук озуп кетүү» феномени аныкталды: мыйзамдар укук колдонуу тутуму институционалдык жана ресурстук жактан ыңгайлашууга үлгүргөндөн тезирээк өнүгөт.
4. КРнын «Үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо жана корголуу жөнүндө» Мыйзамы менен Укук бузуулар жөнүндө кодексин жана КР Кылмыш-жаза кодексинин нормаларынын ортосунда коргоо чараларын колдонуу тартибине байланыштуу тармактар аралык коллизиялар бар. Коргоо ордерлерин чыгаруунун, узартуунун жана аткаруунун так эмес процедуралары практикада жабырлануучулар жеңе албай турган тоскоолдукка айланат.
5. Убактылуу коргоо ордерлери институтунун чектелүү эффективдүүлүгүнүн өз ара байланышкан эки себеби бар: калк өз укуктарын билбейт (жарандардын 22%ы гана коргоо ордерлеринин механизмин жакшы түшүнөт), ал эми укук коргоо органдарынын кызматкерлеринде так иш-аракет алгоритмдери жок — өзгөчө жабырлануучу арыз берүүдөн баш тарткан кырдаалдарда.
6. Кенже жаштагылар жана улгайган адамдар үчүн алардын өзгөчө аялуулугун эске алган атайын укуктук коргоо режимдери зарыл. «Субсидиардык демилге» механизми сунушталды: социалдык кызматкерлер алсыздыгынан же көз карандылыгынан улам муну өздөрү жасай албаган адамдардын кызыкчылыгында коргоо чараларын колдонууну өз алдынча демилгелөө укугуна ээ болушат. Бул механизм аракет жөндөмдүү жабырлануучунун эркин алмаштырбайт жана анын ачык билдирилген баш тартуусуна каршы кийлигишүүнү божомолдобойт; анын нормативдик таянычы катары КР Жарандык кодексинин камкордук, көзөмөл жана патронаж жөнүндөгү жоболору (66, 70, 76-ст.) кызмат кылат.
7. Репрессивдүү реакциядан баш тартып, активдүү алдын алуу-кызматтык системанын пайдасына иштөөчү автордук концептуалдык модель иштелип чыккан. Анын негизги элементтери: арыздарды кабыл алууда бирдиктүү терезе принциби, коргоо ордерлеринин аткарылышын электрондук мониторингдөө жана кайталанма зомбулуктун тобокелдикти болжолдоо баалоонун алгоритмделген системалары.

Теориялык жана практикалык мааниси

Иштин теориялык мааниси бир нече өз ара байланышкан натыйжалар менен аныкталат. Үй-бүлөлүк зомбулуктун тармактар аралык укуктук институт катары юридикалык табияты жөнүндө илимий түшүнүктөр тереңдетилди — түшүнүк аппараты тактала түшүп, зомбулук формаларынын классификациясы кеңейтилди. КР

мыйзамдарынын эволюциясынын 2003–2025-жылдар мезгили үчүн автордук мезгилдештирүүсү сунушталып, негизделди. Жабырлануучулардын аялуу категорияларын — балдарды жана улгайган адамдарды — укуктук коргоого дифференцирленген мамиленин зарылдыгы теориялык жактан далилденди. «Институционалдык ажырым» феномени илимий жактан түшүнүлдү: сабаттуу жазылган нормалар эмне үчүн конкреттүү социомаданий шарттарда иштебейт.

Иштин практикалык мааниси: бирдиктүү терезе механизм киригизүү, коргоо ордерлерин чыгаруунун негиздерин кеңейтүү жана улгайган адамдарды атайын коргоону киригизүү боюнча сунуштар КР Жогорку Кеңешине арналган жана «Үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо жана корголуу жөнүндө» Мыйзамга түзөтүүлөрдү даярдоодо колдонулушу мүмкүн. Укук коргоо органдарынын кызматкерлерин эксперттик сурамжылоонун (51 респондент) жыйынтыктары КР ИИМдин ведомстволук көрсөтмөлөрүн иштеп чыгууга конкреттүү материал берет. Жарандарды сурамжылоонун маалыматтары кризистик борборлордун жана социалдык коргоо органдарынын агартуу программаларынын негизи боло алат. Материалдар окуу процессине — үй-бүлөлүк, кылмыш-жаза укугу, криминология, гендердик укук курсунда, ошондой эле соттордун жана укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин квалификациясын жогорулатуу программаларында жарактуу.

Изилдөө натыйжаларын апробациялоо

Апробация бир нече форматта жүргүзүлдү. Автор Ж. Баласагын атындагы КУУнун PhD докторанттарынын илимий изилдөөлөрүнүн натыйжаларын апробациялоо боюнча II эл аралык илимий-практикалык конференцияда (2024-ж. 23-август) эл аралык стандарттардын контекстинде КР мисалында аялдардын укугун үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо жөнүндө баяндама менен чыкты. Ошондой эле автор укук коргоо органдарынын, жарандык коомдун жана эксперттик чөйрөнүн өкүлдөрүнүн катышуусу менен эки тегерек столду уюштуруп, өткөрдү: 2023-жылы жана 2025-жылы (акыркысы КРнын «Үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо жана корголуу жөнүндө» Мыйзамына киргизилген акыркы өзгөртүүлөрдү жана алардын укук колдонууга таасирин талдоого арналды). Негизги жоболор Ж. Баласагын атындагы КУУнун мамлекет жана укук теориясы жана тарыхы кафедрасынын отурумунда талкууланган. Изилдөөнүн темасы боюнча 11 илимий макала жарыяланган, алардын үчөө эл аралык Scopus маалымат базасында индекстелет.

Диссертация кириш сөздү, жети параграфты бириктирген үч бөлүмдү, тыянакты жана пайдаланылган булактардын тизмесин камтыйт. Иштин көлөмү 156 баракты түзөт.

ТЫЯНАКТАР

Жүргүзүлгөн комплекстүү теориялык-укуктук изилдөө төмөнкүдөй тыянактарды чыгарууга мүмкүндүк берди.

1. КРда үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү институтунун тармактар аралык мүнөзү ырасталды: ал конституциялык, үй-бүлөлүк, жазык, административдик жана социалдык укуктун кесилишинде турат, ал эми коргоонун натыйжалуулугу ар кандай тармактардын нормаларынын шайкештиги менен аныкталат. Зомбулук формаларынын нормативдик классификациясын кеңейтүүнүн зарылдыгы негизделди: үй-бүлөдөгү сексуалдык зомбулук өзүнчө түргө бөлүнүүгө татыктуу, ал эми коргоо механизмдери биргелешип жашабаган нак өнөктөштүк мамилелердеги адамдарга да жайылтылышы керек. Негизги термин катары КР мыйзамдарында бекитилген «үй-бүлөлүк зомбулук» терминин колдонуу максатка ылайыктуу экени көрсөтүлдү.
2. 2024–2025-жылдардагы мыйзамдык өзгөртүүлөрдөн кийин алдын алуу субъекттеринин ыйгарым укуктары жагынан укуктук аныктыктын тартыштыгы аныкталды, ал институционалдык инерттүүлүктү жаратат: ички иштер органдары да, социалдык кызматтар да, камкордук органдары да коргоо ордерлерин тийиштүү контролдоону өздөрүнүн жеке милдети катары кабыл албайт. Мамлекеттик органдардын диспозитивдүү милдеттеринен императивдүү милдеттерине өтүүнүн максатка ылайыктуулугу, кызмат адамдарынын жеке юридикалык жоопкерчилигин бекитүү менен, далилденди.
3. Институттун өнүгүүсүнүн автордук мезгилдештирүүсү (2003–2016, 2017–2023, 2024–2025-жж.) сунушталды жана негизделди. «Укуктук озуп кетүү» феномени аныкталды: мыйзам чыгаруунун жогорку темпи укук колдонуучунун ресурстук жана уюштуруучулук даярдыгынын адекваттуу деңгээли менен колдоого алынбайт; бул мыйзам ченемдүүлүк үч этаптын бардыгында жана конституциялык деңгээлде да байкалат. Аны жеңүү үчүн нормативдик базаны жаңыртуу гана эмес, укук колдонуу практикасын, каржылоону жана кадрдык ишти комплекстүү өзгөртүү зарыл.
4. Профилдик Мыйзам менен КРнын Жазык кодексинин, Укук бузуулар жөнүндө кодекстин ортосундагы тармактар аралык коллизиялар аныкталып, классификацияланды; коргоо ордерлерин берүү, узартуу жана аткарууну контролдоонун так процессуалдык алгоритмдеринин жоктугу коргоонун үзгүлтүксүздүгүнө тоскоолдук жаратат. Коллизияларды жоюу үчүн Укук бузуулар

кодексинин 71-статьясына жана КР Жазык кодексинин 177-статьясына үлгүлүк нормалар сунушталды.

5. Эмпирикалык изилдөөнүн (n=724 жаран жана n=51 ИИМ кызматкери) негизинде терең институционалдык ажырымдын бар экени текшерилди. Калктын критикалык төмөн маалымдуулугу (жарандардын 22%ы гана убактылуу коргоо ордерлеринин механизмин жакшы билет, 40,9%ы мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө эч качан укпаган) кызматкерлердин коргоо чараларын демилгелөөгө системалуу каалабоосу менен (58,8%ы коргоо ордерлерин иш жүзүндө колдонбойт, 31,4%ы аларды аткарууну контролдоо өздөрүнүн милдети эмес деп эсептейт) айкалышып, жабык тегерек түзөт. Себеп — коргоо куралдарына ишенбөөчүлүк эмес, регламенттелген аракет алгоритмдеринин жоктугу, биринчи кезекте жабырлануучу басымдын таасири астында арыздан баш тарткан кырдаалдарда.
6. Кенже жаштагылар жана улгайган адамдар үчүн атайын укуктук коргоо режимдери зарыл. «Субсидиардык демилге» механизми сунушталды: социалдык кызматкерлер жардамсыз абалдагы адамдардын кызыкчылыгында мамлекеттик коргоону өз алдынча демилгелөө укугуна ээ болушат, бул аракет жөндөмдүү жабырлануучунун автономиясы принцибин бузбайт. Улгайган адамдар үчүн профилдик Мыйзамда атайын бөлүм, экономикалык зомбулукту жана этибарсыз мамилени өз алдынча квалификациялоо, ошондой эле алар боюнча милдеттүү статистика (аялдар 58 жаштан, эркектер 63 жаштан) сунушталды; КРда мындай эсептин жоктугу өзүнчө институционалдык маселе катары аныкталды.
7. Проактивдүү алдын алуу-кызматтык системанын автордук концептуалдык модели иштелип чыкты. Анын негизги элементтери: санариптик «бирдиктүү терезе» (укуктук негизи 2024-жылы түзүлгөн, пилоттук борбор Бишкекте ачылган, аймактарга масштабдоо зарыл); электрондук мониторингди институтташтыруу (2025-жылы 225 адамга карата ишке киргизилген, ордерлердин бардык категорияларына жайылтылууга тийиш); укук коргоо органдарынын ишине алгоритмделген тобокелдиктерди баалоо системаларын интеграциялоо (методика КР Министрлер Кабинетинин 2025-жылдын 16-июлундагы № 417 токтому менен бекитилген). Грузиянын, Испаниянын жана Казакстандын тажрыйбасын салыштырма-укуктук талдоо КРдын укуктук системасында жоктугу эң байкалган үч элементтин: коргоо чараларын колдонуунун милдеттүү демилгелүү механизминин, рецидив тобокелдигин институтташтырылган баалоонун жана сот жана укук коргоо түзүмдөрүнүн адистешүүсүнүн негиздүүлүгүн ырастады. Сунушталган чараларды ишке ашыруу 2026–2028-жылдарга эсептелген.

Ушул изилдөө үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү институтун тармактар аралык укуктук көрүнүш катары теориялык түшүнүү жагынан ата мекендик юридикалык илимди өнүктүрүүгө салым кошот. Ал эмпирикалык изилдөөнүн маалыматтарына курулган, илимий жактан негизделген жана ресурстук жактан камсыздалган сунуштардын топтомун сунуштайт. Эл аралык практика көрсөткөндөй, үй-бүлөлүк зомбулуктан натыйжалуу коргоо мыйзам чыгаруучунун, укук колдонуучунун, жарандык коомдун жана жабырлануучулардын өздөрүнүн макулдашылган иши менен гана мүмкүн. Кыргызстан зарыл мыйзамдык базаны түздү жана коргоо механизмдерин технологиялаштыруу багытында алгачкы кадамдарды жасады. Алдыдагы жылдардагы милдет — бул негизди иш жүзүндө иштеген системага айландыруу. Ал үчүн каржылоо гана эмес, саясий эрк жана укук колдонуу маданиятындагы чыныгы өзгөрүүлөр да зарыл.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН ТЕМАСЫ БОЮНЧА НЕГИЗГИ БАСЫЛМАЛАРДЫН ТИЗМЕСИ:

Scopus эл аралык маалымат базасында индекстелүүчү журналдардагы макалалар:

1. Макембаева Д., Хасанов Н., ж.б. Салт менен мыйзамдын ортосунда: Кыргызстанда аялдардын укуктары боюнча эл аралык стандарттарды ишке ашыруудагы көйгөйлөр // *Law. Human. Environment.* – 2026. – Т. 17, № 1. – 134-153-бб.
2. Макембаева Д. И., Үй-бүлөлүк зомбулуктун тобокелдик факторлору жана алдын алуу маселелери // *Pakistan Journal of Criminology.* 16-том, № 3, 2024-жылдын июль-сентябрь айлары
3. Плоцкая О.А., Макембаева Д.И. ж.б. XIX кылымдагы пермь элдеринин этносоттук жана үй-бүлөлүк-укуктук мамилелери тууралуу маалыматтардын репрезентативдүү жана аутентиктүү булагы катары мезгилдүү басма сөз басылмалары// *Былые годы.* 2024. № 19 (1). С. 178–188.

Рецензиялануучу илимий басылмалардагы макалалар:

1. Макембаева Д.И. Мыйзам актыларынын натыйжалуулугун баалоо методологиясы (КРнын «Үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо жана корголуу жөнүндө» Мыйзамынын мисалында) // *Modern Science.* 2020. № 3-1. С. 223–226.
2. Макембаева Д.И. Үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу боюнча укук колдонуу практикасынын көйгөйлөрү // *Modern Science.* 2020. № 4-2. С. 62–66.
3. Макембаева Д.И. Үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуудагы жергиликтүү өзүн-өзү башкаруунун кээ бир маселелери // *Modern Science.* 2021. № 6-1. С. 256–262.
4. Макембаева Д.И. КРнын үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо жана корголуу чөйрөсүндөгү мыйзамдарындагы жаңылыктар // *Modern Science.* 2022. № 2-2. С. 96–100.
5. Мурзаibraимов Н.Б., Макембаева Д.И. КРнын мыйзамдары боюнча баланын укуктарын коргоо // Россиянын жана чет өлкөлөрдүн укуктук системаларынын өнүгүшү: V Эл аралык конф. материалдары. М., 2024. С. 111–116.
6. Макембаева Д.И., Осмоналиева Н.Ж. КРда алдын алуу тутумундагы мыйзамдык өзгөрүүлөр (үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү контекстинде) // Россиянын жана чет өлкөлөрдүн укуктук системаларынын өнүгүшү: V Эл аралык конф. материалдары. М., 2024. С. 160–166.
7. Макембаева Д.И. Кыргыз Республикасындагы пробациянын үй-бүлөлүк зомбулукка каршы күрөшүү контекстиндеги ролу жана натыйжалуулугун талдоо // КУУнын Жарчысы, №2, 2025-ж. С. 319-323.
8. Макембаева Д.И. Кыргызстандагы үй-бүлөлүк зомбулук: укуктук жана статистикалык талдоо контекстинде салттуу практикалардын таасири // КУУнун Жарчысы, №3, 2025-ж. С. 422-428.

Конференцияга жана тегерек столдорго катышуу:

1. Ж. Баласагын атындагы КУУнун PhD докторанттарынын илимий изилдөөлөрүнүн натыйжаларын апробациялоо боюнча II эл аралык илимий-практикалык конференция (2024-ж. 23-август). Баяндама: «Эл аралык стандарттардын контекстинде аялдардын укугун үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо: КР тажрыйбасы».
2. «Кыргыз Республикасында үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыркагандарга жардам көрсөтүү маселелери» аттуу тегерек стол (2025-ж. 30-октябрь, Бишкек).
3. «Кыргыз Республикасындагы үй-бүлөлүк зомбулук: тенденциялар, көйгөйлөр жана чечүү жолдору» аттуу тегерек стол (2023-ж. 15-декабрь, Бишкек).

**MINISTRY OF SCIENCE, HIGHER EDUCATION AND INNOVATION
OF THE KYRGYZ REPUBLIC
KYRGYZ NATIONAL UNIVERSITY
named after J. BALASAGYN
SCHOOL OF DOCTORAL STUDIES
PhD PROGRAMME “JURISPRUDENCE”**

Manuscript rights

UDC: 343.9:347.6(575.2)(043.2)

ABSTRACT

of the dissertation work of Makembaeva Diana Iskenderbekovna
on the topic: “Theoretical **and Legal Analysis of the Development of Legislation on Family
Violence in the Kyrgyz Republic**”
submitted for the degree of Doctor of Philosophy (PhD)
in the field 530500 — Jurisprudence

Scientific supervisor:

Doctor of Law, Associate Professor

Osmonalieva N. Zh.

Foreign scientific co-supervisor:

Doctor of Law, Professor

Plotskaya O. A. (Russia, Moscow)

Relevance of the research topic

The problem of family violence has become a serious socio-legal threat affecting fundamental human rights — the right to life, health and personal dignity. From the standpoint of modern legal doctrine, it is an intersectoral phenomenon combining norms of constitutional, family, criminal and administrative law. According to the World Health Organization, one in three women in the world has experienced physical or sexual violence at least once from a partner or other family members.

In this context, Kyrgyzstan occupies a special place. According to analytical reports of the Ministry of Internal Affairs of the Kyrgyz Republic, in 2025 alone, 22,152 cases of family violence were registered — 28% more than the previous year (17,316). During the same period, more than 37 people died as a result of family violence. At the same time, researchers point to a high level of underreporting of such offences due to the economic dependence of victims, gender stereotypes and socio-cultural attitudes.

The state's response to these challenges has been the gradual formation of specialized legislation. Domestic legal regulation has gone through several qualitatively different stages: the adoption in 2003 of the Law of the Kyrgyz Republic “On Socio-Legal Protection from Violence in the Family”, which for the first time established at the legislative level the state's obligations to protect victims; the adoption in 2017 of the Law of the Kyrgyz Republic “On Protection and Defence against Family Violence”, which built a system of inter-agency interaction and determined the foundations of correctional work with persons who committed violence; and, finally, the reforms of 2024–2025, which expanded the list of forms of violence recognised by law and strengthened mechanisms for monitoring the enforcement of protective orders.

However, legislative progress by itself does not solve the problem. The research conducted revealed an alarming gap between what is enshrined in law and how it works in practice. The data from the author's own sociological surveys make this picture clear: among 724 surveyed citizens, only one in five (22%) clearly understands the mechanism of temporary protective orders, while 40.9% have never heard of the right to state-guaranteed legal aid. Of the 51 law enforcement officers surveyed, 58.8% practically do not apply protective orders in their work, and 31.4% are convinced that monitoring their enforcement is not their duty.

All of the above determines the relevance of this research: it is a question of the need for a comprehensive scientific understanding of how the legislation of the Kyrgyz Republic in this area has developed and changed, what its systemic weaknesses are, and what exactly can be proposed to eliminate them.

Degree of scientific elaboration of the topic

Family violence is studied by representatives of various scientific disciplines. The criminal law and criminological direction has received the greatest development. Among foreign authors, notable contributions were made by Yu. M. Antonyan, A. N. Ilyashenko, L. V. Serdyuk. In domestic science, this problem was developed by B. A. Kudayarova, who specifically addressed the theoretical and legal foundations of protection from family violence in the context of the Kyrgyz Republic. The criminological study of violence against women became the subject of a monographic study by B. G. Tugelbaeva — the first of its kind based on materials from the republic. Violent crimes committed by women themselves in the family sphere were studied by A. Khamzaeva; the constitutional-legal aspect of protecting women's rights in the Kyrgyz Republic became the subject of G. N. Muratbaeva's dissertation, and forced marriages and bride kidnapping as one of the sources of family violence were studied by N. Z. Sharshenova. A systematic view of the legal regulation of marriage and family relations is presented in the doctoral dissertation of N. Zh. Osmonalieva.

The international legal and gender-legal direction is also actively developing. In parallel, a law enforcement direction is taking shape: its representatives analyse how legislation works in practice — in the activities of the police, courts, and social services. The general conclusion of these studies is that a significant gap remains between the norm and its implementation.

Nevertheless, in Kyrgyzstani legal science there is still no work that would comprehensively — from the perspective of legal theory — trace how the legislation on countering family violence has changed over more than two decades: from the first specialized law of 2003 to the reforms of 2024–2025. This dissertation is intended to fill this gap.

Goal and objectives of the research

The goal of the research is, on the basis of a comprehensive theoretical and legal analysis, to trace the genesis, assess the current state, and identify patterns of development of the legislation of the Kyrgyz Republic in the field of countering family violence, to identify systemic defects in law enforcement and to propose specific scientifically based recommendations for improving the effectiveness of protection of victims.

Achieving this goal required solving the following interrelated tasks:

1. to establish the theoretical and legal content of the concept of “family violence”, to reveal its legal nature and to determine the place of this institution in the system of intersectoral legislation of the Kyrgyz Republic;
2. to study the classification of types of family violence and factors of its prevalence in the Kyrgyz Republic, including identifying gaps in the regulatory coverage of certain forms of violence and categories of victims;

3. to systematise international legal standards for protection from violence in the family and assess the completeness of their implementation into the national legislation of the Kyrgyz Republic;
4. to restore the historical and legal picture of the formation and evolution of the legislation of the Kyrgyz Republic, highlighting the key stages and patterns of conceptual changes;
5. to critically evaluate the current system of normative legal acts, taking into account the changes of 2024–2025, in order to identify conflicts, gaps and areas of legal uncertainty;
6. on the basis of the author's own empirical research, to establish the determinants of the low effectiveness of protective mechanisms — primarily the institution of protective orders — and assess the state of law enforcement practice;
7. to formulate scientifically based proposals for improving legislation and updating the concept of preventing family violence in the Kyrgyz Republic.

Object and subject of the research

The object of the research is social relations arising in connection with the legal regulation of countering family violence on the territory of the Kyrgyz Republic: from the moment of detection of a fact of violence to the application of state protection measures in respect of victims.

The subject of the research includes the theoretical and legal foundations of countering family violence; the dynamics and current state of the legislation of the Kyrgyz Republic; the system of international protection standards; the body of national normative legal acts taking into account legislative novelties of 2024–2025; as well as law enforcement practice and possible directions for improving the mechanism for protecting victims.

Methodology and research methods

The research is based on a set of general scientific methods: analysis and synthesis, deduction and induction, comparison, system-structural approach, as well as specific scientific methods: statistical and sociological (survey methods, document analysis, content analysis).

The historical-legal approach was used in studying the genesis and evolution of the legislation of the Kyrgyz Republic in the field of countering family violence for the period 2003–2025. Comparative-legal analysis was applied in studying the experience of Georgia, Spain and Kazakhstan, as well as the terminology of the legislation of CIS states. Analysis of legislative norms was carried out to identify conflicts and gaps in legal regulation. Sociological methods were implemented in the form of two original surveys.

Theoretical and empirical base of the research

The theoretical base is represented by the works of leading specialists in the field of criminal law, criminology, sociology, psychology and other sciences related to the subject of the research.

The empirical base consists of several layers. Normative: the Constitution of the Kyrgyz Republic, sectoral legislation in the field of countering family violence, norms of criminal, administrative, civil and family law taking into account the changes of 2024–2025. International legal: the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (1979), the Convention on the Rights of the Child (1989), the Declaration on the Elimination of Violence against Women (1993), the Beijing Declaration and Platform for Action (1995), the Madrid International Plan of Action on Ageing (2002). Statistical: official reports of the Ministry of Internal Affairs of the Kyrgyz Republic, the General Prosecutor's Office of the Kyrgyz Republic and the National Statistical Committee for 2017–2025.

A separate layer consists of the author's own sociological research: an online survey of 724 citizens of the Kyrgyz Republic on legal awareness and an expert survey of 51 law enforcement officers on the practice of applying protective orders. Participation in both surveys was voluntary. The expert survey sample covers seven of the nine administrative-territorial units of the republic; by function, officers of the guard, patrol and duty services predominate, so the data characterise mainly the perception of the problem by rank-and-file personnel of the internal affairs bodies. The sample of the online citizen survey was formed by self-selection and is not representative in the strict statistical sense: the data are regarded as indicative — revealing trends and problem areas — and are not extrapolated to the entire population of the republic.

The scientific novelty of the research lies in the fact that for the first time in Kyrgyzstani legal science an attempt has been made to build a holistic theoretical and legal concept of the development of legislation on countering family violence — from its origins to the present day.

Among the most significant results demonstrating scientific novelty, the following should be highlighted. For the first time in Kyrgyz legal science, a consistent periodisation of the development of legislation for the period 2003–2025 has been carried out, revealing the logic of its transformation: from declarative consolidation of protective measures to building a full-fledged administrative-legal model with the expansion of the powers of prevention subjects. The intersectoral nature of the institution of countering family violence, which lies at the junction of criminal, administrative, family and social legislation, is revealed. It is shown that the phenomenon of “legal advancement” manifests itself not only in the pair “law — law enforcement” but also in the pair “constitution — sectoral legislation”. On the basis of the author's surveys, an institutional gap between norm and practice is recorded. A conceptual model for improving legislation has been developed, including the single window principle, electronic monitoring of protective orders and tools for predictive risk assessment of repeated violence.

The following main propositions are submitted for defence:

1. The institution of countering family violence in the Kyrgyz Republic is of an intersectoral nature and needs to expand the normative classification of its forms. Sexual violence in the family deserves to be singled out as an independent type, and protective mechanisms should be extended to persons in actual partner relationships without cohabitation — which current legislation does not provide for.
2. The legislative novelties of 2024–2025 have exacerbated the problem of legal uncertainty regarding the status of prevention subjects: their powers and duties are not sufficiently clearly defined, which generates institutional inertia. The solution is to move from vague discretionary formulations to imperative norms with the establishment of personal responsibility of officials for improper implementation of protective procedures.
3. Historical-legal analysis has made it possible to identify three stages in the formation of the institution: institutionalisation of legal regulation (2003), systemic modernisation (2017) and technological updating of protection mechanisms (2024–2025). The phenomenon of “legal advancement” is revealed: legislation develops faster than the law enforcement system manages to adapt institutionally and in terms of resources.
4. There are intersectoral conflicts between the Law of the Kyrgyz Republic “On Protection and Defence from Family Violence” and the norms of the Code of Offences and the Criminal Code of the Kyrgyz Republic concerning the procedure for applying protective measures. The vagueness of the procedures for issuing, extending and enforcing protective orders turns into a barrier that victims cannot overcome in practice.
5. The limited effectiveness of the institution of temporary protective orders has two interrelated reasons: the population does not know about its rights (only 22% of citizens clearly understand the mechanism of protective orders), and law enforcement officers lack clear algorithms of action — especially in situations where the victim refuses to file a statement.
6. Special legal protection regimes are necessary for minors and elderly persons, taking into account their particular vulnerability. A mechanism of “subsidiary initiative” is proposed: social workers are given the right to independently initiate the application of protective measures in the interests of persons who, due to helplessness or dependence, cannot do so themselves. The mechanism does not replace the will of a legally capable victim and does not presuppose intervention against their expressly stated refusal; its normative support is provided by the provisions of the Civil Code of the Kyrgyz Republic on guardianship, trusteeship and patronage (Articles 66, 70, 76).

7. An author's conceptual model has been developed, which implies a rejection of purely repressive response in favour of a proactive preventive-service system. Its key elements are: the single window principle for receiving complaints, electronic monitoring of the enforcement of protective orders, and algorithmised systems for predictive risk assessment of recidivism.

Theoretical and practical significance

The theoretical significance of the work is determined by several interrelated results. Scientific ideas about the legal nature of family violence as an intersectoral legal institution have been deepened — the conceptual apparatus has been refined and the classification of forms of violence expanded. An author's periodisation of the evolution of the legislation of the Kyrgyz Republic for the period 2003–2025 is proposed and substantiated. The necessity of a differentiated approach to the legal protection of vulnerable categories of victims — children and the elderly — is theoretically proven. The phenomenon of the “institutional gap” — why well-written norms do not work in specific socio-cultural conditions — is scientifically understood.

Practical significance of the work: proposals for introducing the single window mechanism, expanding the grounds for issuing protective orders and introducing special protection for the elderly are addressed primarily to the Jogorku Kenesh of the Kyrgyz Republic and may be used in preparing amendments to the Law “On Protection and Defence against Family Violence”. The results of the expert survey of law enforcement officers (51 respondents) provide concrete material for the development of departmental instructions of the Ministry of Internal Affairs of the Kyrgyz Republic. The citizen survey data can form the basis of educational programmes of crisis centres and social protection bodies. The materials are suitable for the educational process — in courses on family law, criminal law, criminology, gender law, as well as in training programmes for judges and law enforcement officers.

Approbation of the research results

Approbation took place in several formats. The author spoke at the II International Scientific and Practical Conference “Approbation of Scientific Results of Research of PhD Doctoral Students of KNU named after J. Balasagyn” (August 23, 2024) with a report on the protection of women's rights from family violence in the context of international standards, using the Kyrgyz Republic as an example. The author also organised and held two round tables with the participation of representatives of law enforcement agencies, civil society and the expert community: in 2023 and in 2025 (the latter dedicated to the analysis of the latest amendments to the Law of the Kyrgyz Republic “On Protection and Defence against Family Violence” and their impact on law enforcement). The main provisions were discussed at a meeting of the Department of Theory and History of State and Law of KNU named after J. Balasagyn. On the topic of the research, 11

scientific articles have been published, three of which are indexed in the international Scopus database.

Structure of the work

The dissertation includes an introduction, three chapters combining seven paragraphs, a conclusion and a list of references. The volume of the work is 156 pages.

CONCLUSIONS

The comprehensive theoretical and legal research carried out has made it possible to formulate the following conclusions.

1. The intersectoral nature of the institution of countering family violence in the Kyrgyz Republic is confirmed: it lies at the intersection of constitutional, family, criminal, administrative and social law, and the effectiveness of protection is determined by the consistency of norms of different branches. The necessity of expanding the normative classification of forms of violence is substantiated: sexual violence in the family deserves to be singled out as an independent type, and protective mechanisms should be extended to persons in actual partner relationships without cohabitation. “Family violence”, the term enshrined in the legislation of the Kyrgyz Republic, is substantiated as the main term.
2. After the legislative changes of 2024–2025, a deficit of legal certainty regarding the powers of prevention subjects was identified, which generates institutional inertia: neither internal affairs bodies, nor social services, nor guardianship authorities perceive proper monitoring of protective orders as their personal duty. The expediency of a transition from discretionary to imperative duties of state bodies with the establishment of personal legal responsibility of officials is proven.
3. An author’s periodisation of the development of the institution (2003–2016, 2017–2023, 2024–2025) is proposed and substantiated. The phenomenon of “legal advancement” is identified: the high pace of lawmaking is not matched by an adequate level of resource and organisational readiness of law enforcers; the pattern is traceable at all three stages and at the constitutional level. Overcoming it requires not only updating the regulatory framework but also a comprehensive change in law enforcement practice, funding and personnel work.
4. Intersectoral conflicts between the specialised Law and the Criminal Code and the Code of Offences of the Kyrgyz Republic are identified and classified; the absence of clear procedural algorithms for issuing, extending and monitoring the enforcement of protective orders creates barriers to the continuity of protection. Model norms for Article 71 of the Code of Offences and Article 177 of the Criminal Code of the Kyrgyz Republic are proposed to eliminate the conflicts.
5. On the basis of empirical research (n=724 citizens and n=51 officers of the Ministry of Internal Affairs), the existence of a deep institutional gap is verified. The critically low level of citizen awareness (only 22% clearly know the mechanism of temporary protective orders, 40.9% have never heard of state-guaranteed legal aid) combined with the systemic reluctance of law enforcement officers to initiate protective measures (58.8% practically do not apply protective orders, 31.4% are convinced that monitoring their enforcement is not their duty) forms a

vicious circle. The cause is not distrust of protective instruments but the absence of regulated action algorithms, primarily in situations where the victim, under pressure, withdraws the application.

6. Special legal protection regimes are necessary for minors and elderly persons. A mechanism of “subsidiary initiative” is proposed: social workers are given the right to independently initiate state protection in the interests of persons in a helpless state, without violating the principle of autonomy of a legally capable victim. For the elderly: a special section in the specialised Law, independent qualification of economic violence and neglect, and mandatory statistics on violence against elderly persons (women from 58, men from 63 years of age); the absence of such recording in the Kyrgyz Republic is identified as an independent institutional problem.
7. An author’s conceptual model of a proactive preventive-service system has been developed. Its key elements: a digital “single window” (the legal basis was created in 2024, a pilot centre has opened in Bishkek, scaling to the regions is required); institutionalisation of electronic monitoring (launched in 2025 for 225 persons, to be extended to all categories of orders); and integration of algorithmised risk assessment systems into the work of law enforcement agencies (the methodology was approved by Resolution of the Cabinet of Ministers No. 417 of July 16, 2025). The comparative-legal analysis of the experience of Georgia, Spain and Kazakhstan confirmed the validity of three elements whose absence is most keenly felt in the legal system of the Kyrgyz Republic: a mandatory initiative mechanism for applying protective measures, an institutionalised assessment of recidivism risk, and specialisation of judicial and law enforcement structures. Implementation of the proposed measures is designed for 2026–2028.

This research contributes to the development of domestic legal scholarship through the theoretical comprehension of the institution of countering family violence as an intersectoral legal phenomenon. It offers a scientifically grounded and resource-supported set of proposals built on the data of empirical research. As international practice shows, effective protection from family violence is possible only through the coordinated work of the legislator, law enforcers, civil society and the victims themselves. Kyrgyzstan has created the necessary legislative framework and has taken its first steps towards technologising protective mechanisms. The task for the coming years is to turn this foundation into a truly functioning system. This requires not only funding but also political will and genuine change in law enforcement culture.

LIST OF MAIN PUBLICATIONS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION

Articles in journals indexed in the international Scopus database:

1. Makembaeva, D., Hasanov, N., Kasymalieva, G., Mukambetova, A., & Koichumanova, N. (2026). Between tradition and law: Challenges of enforcing international standards for women's rights in Kyrgyzstan. *Law. Human. Environment*, 17(1), 134-153.
2. Makembaeva D.I. Risk Factors and Issues of Family Violence Prevention // Pakistan Journal of Criminology. Vol. 16, No. 03, July–September 2024.
3. Plotskaya O.A., Makembaeva D.I. et al. Publications of the Periodical Press as a Representative and Authentic Source of Information on Ethno-Justice and Family-Legal Relations of the Permian Peoples in the 19th century// *Bylye Gody (Historical Journal)*. 2024. No. 19 (1). pp. 178–188.

Articles in peer-reviewed scientific publications:

1. Makembaeva D.I. Methodology for assessing the effectiveness of legislative acts (on the example of the Law of the Kyrgyz Republic “On Protection and Defence from Family Violence”) // *Modern Science*. 2020. No. 3-1. pp. 223–226.
2. Makembaeva D.I. Problems of law enforcement practice in preventing family violence // *Modern Science*. 2020. No. 4-2. pp. 62–66.
3. Makembaeva D.I. Some issues of local self-government in the prevention of family violence // *Modern Science*. 2021. No. 6-1. pp. 256–262.
4. Makembaeva D.I. Innovations in the legislation of the Kyrgyz Republic in the field of protection and safeguarding from family violence // *Modern Science*. 2022. No. 2-2. pp. 96–100.
5. Murzaibraimov N.B., Makembaeva D.I. Protection of the rights of the child under the legislation of the Kyrgyz Republic // *Development of legal systems of Russia and foreign countries: materials of the V International Conf. M., 2024*. pp. 111–116.
6. Makembaeva D.I., Osmonalieva N.Zh. Legislative changes in the prevention system in the Kyrgyz Republic (in the context of countering family violence). *Development of legal systems of Russia and foreign countries: materials of the V International Conf. M., 2024*. pp. 160–166.
7. Makembaeva D.I. Analysis of the role and effectiveness of probation in the Kyrgyz Republic in the context of combating family violence. *Bulletin of KNU*, No. 2, 2025, pp. 319-323.
8. Makembaeva D.I. Family violence in Kyrgyzstan: the influence of traditional practices in the context of legal and statistical analysis. *Bulletin of KNU*, No. 3, 2025, pp. 422-428.

Participation in conference and round tables:

1. II International Scientific and Practical Conference “Approbation of Scientific Results of Research of PhD Doctoral Students of KNU named after J. Balasagyn” (August 23, 2024). Report: “Protection of women's rights from family violence in the context of international standards: the experience of the Kyrgyz Republic”.
2. Round table “Issues of assistance to victims of family violence in the Kyrgyz Republic” (October 30, 2025, Bishkek).
3. Round table “Family violence in the Kyrgyz Republic: trends, problems and solutions” (December 15, 2023, Bishkek).